

VERSLAG ONLINE LERBIJEENKOMST OVER HET 'BETER BENUTTEN VAN PARTICULIER NATUURBEHEER VOOR HET REALISEREN VAN NIEUWE NATUUR' DOOR HET LEREND NETWERK VERNIEUWING NATUURBELEID OP 14 APRIL 2021

1. Doel van deze bijeenkomst

Het doel van deze leerbijeenkomst is om ervaring uit te wisselen over het inzetten van particulier natuurbeheer voor nieuwe natuur. Welke aanpak werkt goed en wat zijn de belemmeringen?

2. Programma

14.00 Welkom door voorzitter Eddy Nieuwstraten (provincie Noord-Brabant en lid kerngroep Lerend Netwerk Vernieuwing Natuurbeleid)

14.10 'Particulier natuurbeheer; mogelijkheden beter benutten' door Josefien Oude Munnink (RVO)

14.40 'De Drentse aanpak: Vertrouwen in particulier natuurbeheerders' door Meino Lumkes

15.10 pauze

15.20 Plenair: welke aanpak hanteren andere provincies, wat werkt goed en wat minder?

15.50 Peilen behoefte aan vervolg en afsluiting.

3. Presentatie 'Beter benutten particulier natuurbeheer' (Josefien Oude Munnink)

De presentatie gaat over de particulier natuurbeheerders (wie zijn zij, wat doen zij en waarom doen ze dat) in de veronderstelling dat als wij ze beter leren kennen we de mogelijkheden voor particulier natuurbeheer beter kunnen benutten.

Ze is zelf particulier natuurbeheerder van ca. 30 ha moeras (via zelfrealisatie) omgezet naar natuur (moeras en overstromingsgrasland) en heeft als missie om de particulier natuurbeheerders meer bekendheid te geven. Ze heeft 150 interviews met particulieren in Noord-Holland, Fryslân en Drenthe gedaan. De resultaten van de interviews worden in mooi vormgegeven boeken beschreven, maar worden ook gepubliceerd op social media en internet. Daarnaast worden ze gebruikt voor haar promotieonderzoek. Haar definitie van de particulier natuurbeheerder: particuliere grondeigenaren die duurzame (dus niet voor beperkte tijd) natuur beheren, niet zijnde de TBO's, kerken, gemeenten en de grotere natuurbeheerorganisaties zoals het Goois Natuurreservaat.

Wie zijn zij?

Het is een breed palet van mensen: eigenaren van oude landgoederen, maar ook van nieuwe landgoederen, boeren (vaak biologisch/BD), ex-boeren, zorginstellingen, jonge idealistische ondernemers die natuur ontwikkelen, natuurterreinen met kunst, maar ook natuur voor de natuur. Ze beheren hun natuur vaak op eigen wijze, met veel passie, aandacht en inzet, en vinden het in het algemeen daardoor vaak ook minder ruig dan de natuur van de TBO's.

Ze gaat in op 5 vooronderstellingen die vaak naar voren komen bij particulier natuurbeheer.

1. Is het niet te klein en te versnipperd?
2. Wordt er wel goed beheerd en wordt er niet toch gesjoemeld?
3. Kunnen ze het wel?
4. Heeft het wel continuïteit?
5. Is het wel toegankelijk?
6. Ook heb ik de particulieren gevraagd wat hun ervaringen met de overheid zijn of waren.

De interviews geven antwoord op deze vragen en daarmee ook de meerwaarde van particulier natuurbeheer voor de samenleving.

1. **Te klein en te versnipperd?** Particulieren beheren evenveel natuur als de 12 provinciale landschappen samen (100.000 ha) en als NM (100.000 ha). SBB beheert zo'n 275.000 ha. Vrijwel alle particuliere natuur in de drie provincies liggen binnen de NNN. De omvang varieert van een paar hectare tot hele grote gebieden van 1000-den hectare. Het is geen lappendeken van versnipperde, kleine stukjes natuur.
2. **Beheren ze wel goed?** Gemiddeld in Nederland beheert de particulier grotendeels bos (70%) en grasland (20%). Per provincie kan dit wel verschillen. De meeste discussie gaat over grasland omdat dit vaak nog in een vorm van agrarische bedrijfsvoering zit.

De motivaties zijn gepeild aan de hand van kaartjes met motivaties. De intrinsieke motivatie is hoog. Liefde voor natuur en een mooi landschap wordt door 90% als de belangrijkste motivaties genoemd. Zeggenschap willen houden komt ook als belangrijke motivatie naar voren.

Financieel voordeel is opvallend vaak (door 60%) als minst belangrijke motivatie genoemd. Het merendeel zette dit op de 3 laatste plaatsen. Slechts bij een kleine groep kwam het als belangrijke motivatie naar voren. Vaak omdat het goed in de agrarische bedrijfsvoering kon worden ingepast. Meestal werd de functiewijzigingssubsidie wel als een randvoorwaarde genoemd.

3. **Kunnen ze het wel?** Er is sprake van een hoog kennisniveau, vaak in de eigen praktijk opgedaan. Daarnaast worden indien nodig deskundigen betrokken en er zijn ook heel veel vrijwilligers betrokken.
4. **Continuïteit?** De continuïteit van de natuur is meestal goed geregeld: de kwalitatieve verplichting als grond omgezet is naar natuur, het bestemmingsplan en vaak een NSW-landgoedstatus om bij overerving het niet te laten versnipperen.
5. **Toegankelijkheid?** Vrijwel alle particuliere natuurterreinen zijn opengesteld. Vaak willen particulieren juist graag dat anderen er ook van kunnen genieten.

Vertrouwen

In de vakliteratuur worden 3 aspecten van vertrouwen geïdentificeerd. 1. Deskundigheid (kun je het wel?), 2. Betrouwbaarheid (doe je het wel?), 3. Transparantie (laat je zien wat je doet / ben je eerlijk?). Daarnaast speelt wederzijds belang een rol én risico. Hoe groter het wederzijds belang (cq. afhankelijkheid van elkaar) en hoe groter het risico van een partij, hoe belangrijker deze 3 aspecten zijn. Deze aspecten worden ook genoemd in de 5 punten.

In de interviews is gevraagd naar het vertrouwen in de overheid. Deskundigheid en transparantie werden nooit als probleem ervaren. Soms vond men dat overheden onvoldoende oog hadden voor hun belangen. Het belangrijkste punt van kritiek was de betrouwbaarheid (doe je wat je hebt beloofd): regels veranderen te vaak en je kunt er niet op rekenen (bijv. de functiewijzigingssubsidie) terwijl je wel een groot risico loopt. Ook de gemeente bleek soms een lastige factor. Maar in de loop der tijd is er wel veel verbeterd.

Wat leert dit ons?

Werk aan vertrouwen:

- Leer de huidige en potentiële nieuwe particulier natuurbeheerders en hun belangen kennen: zoek ze op, al dan niet via de FPG, natuurcollectieven, de Bosgroepen en andere organisaties.
- Wat zijn hun motivaties: affiniteit met natuur is belangrijk.
- De functieveranderingssubsidie is weliswaar meestal randvoorwaardelijk maar weet dat het in niet (alleen) om geld gaat.
- Help ze met de risico's en procedures (denk ook aan de gemeenten).
- Hou je aan de afspraken, geen nieuwe taxatiemethoden, geen nieuwe natuurdoeltypen (met risico van verdergaand detaillisme), etcetera.

Een eerste reflectie van Eddy Nieuwstraten duidt op het belang van particulier natuurbeheer voor de Nederlandse natuur. Niet alleen hun fysieke aanwezigheid maar ook zeker hun intrinsieke motivatie is zeer te waarderen.

CHAT 1:

De onderwerpen uit de chats hadden vooral betrekking op:

1. Kleine particuliere grondeigenaren (bijv. <2ha). Hoe ga je daar mee om? Zie chat 3.

2. De financiële motivatie van de particulier natuurbeheerders:

Vraag: Mogelijk dat de financiële motivatie in werkelijkheid veel hoger ligt dan men in de interviews heeft aangegeven.

Reactie: De functiewijzigingssubsidie voor de waardedaling is vaak wel randvoorwaardelijk maar het financiële aspect is meestal niet waarom mensen landbouwgrond omzetten naar natuur. Je moet wel hart voor natuur hebben.

Vraag: is er verschil in financiële motivatie tussen bos en grasland.

Reactie: grasland blijft meestal in een agrarische bedrijfsvoering. Daardoor kan er wel verschil in financiële motivatie zijn.

Vraag: Word je rijk van de functieveranderingssubsidie bij grote oppervlakten?

Reactie: De grond wordt afgewaardeerd en is dus minder waard en moet uit productie worden gehaald, of in elk geval worden beheerd zoals het natuurdoeltype voorschrijft.

Reactie: Verschil tussen oude landgoederen die ook historische panden moeten onderhouden waardoor het een gevecht is om het financieel rond te krijgen en de boeren die hun bedrijfsvoering op natuur moeten aanpassen. Verkoop is bij historische landgoederen ook meestal geen optie.

4. Presentatie: 'De Drentse aanpak: Vertrouwen in particulier natuurbeheerders' (Meino Lumkes)

De rode draad in het betoog van Meino is dat je nog zo'n mooi verhaal over natuur/bos en zijn waarden kunt vertellen, maar als dit niet aansluit bij de interesse noch de belevingswereld van de particulier, dat je nergens komt.

Meino neemt ons mee in zijn levensverhaal waarin hij startte bij de aanleg van tijdelijke bossen, en de overgang meemaakte naar de aankoop en inrichting van bossen met een permanent karakter. Het beleid werd steeds vernieuwd. Later kwam daar het beleid bij om ook nieuwe landgoederen te creëren met een bijpassend huis waar architecten bij werden betrokken. Daarmee werd het proces ingewikkelder. Zijn geleerde les is dat als alle neuzen dezelfde kant op staan, het leuker, makkelijker en sneller werken is. Zijn tip is: investeer in de mensen (particulieren, ambtenaren en grondeigenaren) zodat je samen hetzelfde proces doormaakt. Tegenwoordig, de laatste jaren, hebben Prolander en de gebiedscoördinatoren dit werk op zich genomen.

Naast het gegeven dat de bevolkingsdruk in de provincie Drenthe (0,5 miljoen mensen) beduidend minder is, is het RO beleid altijd gericht geweest op het duidelijk scheiden van functies. Zo mocht er alleen gebouwd worden bij bestaande bebouwing. Daarnaast is het beleid altijd gericht geweest op robuuste natuur, én robuuste landbouw én watersystemen. Dus nooit natuur alleen. In de gebieden die voor natuur interessant waren, lagen veel veldkavels, wat kavelruil weer makkelijker maakte. Dit draagt bij aan de potentie tot een grote grondmobiliteit, wat een goede ondersteuning vormt bij complexe gebiedsprocessen.

Via gebiedsprocessen wordt de aanleg van grootschalige bos/natuurontwikkeling gefaciliteerd. Hiermee wordt de beste beheerder bij een bepaalde natuurtype (evt. een lastig beheertype) vrijgespeeld. Stel dat er bijvoorbeeld, grootschalig bos/natuurontwikkeling gewenst is, dan zou bijvoorbeeld 10 % via particulieren, en 90 % via een natuurbeschermingsorganisatie belegd kunnen worden. Zo kan gedacht worden om de particulieren de flanken met een kruidenrijk grasland te laten beheren, en de lastigere delen door een natuurbeschermer.

Nieuwe landgoederen worden niet vastgelegd in ruimtelijk beleid. Wel is de voorwaarde gesteld dat het moet aansluiten bij bestaande natuurgebieden zodat het speculatief niet interessant is om op een bepaalde locatie te investeren.

Een mooie, goed werkende aanpak die de provincie ontwikkeld heeft, is dat de provincie rond elk nieuw particulier initiatief een clubje van mensen opricht. Dit clubje bestaat uit gemeentelijke en provinciale ambtenaren, indien nodig een architect én de initiatiefnemer zelf. Daarbij stelt de provincie 5.000 Euro beschikbaar voor de organisatie van een schetsontwerp. De succesfactor is dat SAMEN de koers bepaald wordt. Bij evaluaties van dergelijke initiatieven wordt vaak de (blijvende en veelal langdurige) aanwezigheid van de provincie genoemd. Onder andere omdat je contact met de particulier blijft behouden, word je als een betrouwbare partner gezien, en dat scheidt vertrouwen. Dit vertrouwen straalt dan weer af in de streek, bij andere particulieren.

CHAT 2:

1. Hoe lang duurt het proces gemiddeld van wens tot afronding inclusief woning?

Meino: gemiddeld duurt dit 4 jaar (van aankoop grond tot verkrijgen bouwvergunning). Dit is snel, meestal duurt het veel langer soms wel tot 11 jaar. Bij complexe zaken zoals de oprichting van een nieuw landgoed begeleidt de beleidsmedewerker zelf het initiatief, omdat zij vaker een makkelijkere ingang bij gemeentebesturen (vanuit een eerdere samenwerking bij opstellen van hun ruimtelijk beleid) hebben. Prolander begeleidt vaker de kleinere natuurontwikkelingsprojecten. Provincie/beleidsmedewerker zit wel aan tafel bij deze inrichtingsprojecten, maar heeft niet alle contacten met de eigenaren. Dit zou te veel worden. De beleidsmedewerker volgt dit proces wel goed op, zodat er voldoende oog voor de particulieren is.

5. Plenaire: welke aanpak hanteren andere provincies, wat werkt goed en wat minder? Wat zijn de belemmeringen? Waar liggen de belangrijke oplossingsrichtingen?

Provincie Flevoland: deze jonge provincie heeft een ontstaansgeschiedenis via rijksprojecten en heeft daarmee (tot nu toe) weinig particuliere natuurbeheerders. Inmiddels ontstaat er nu een generatie met betrokken burgers die er geboren en getogen zijn. Dit biedt nieuwe mogelijkheden, zoals het realiseren van groen rondom Almere, via een stadsrandachtige ontwikkeling. Dit is een experiment waarbij burgers zelf hun wijk duurzaam mogen ontwikkelen, inclusief het ontwikkelen/bouwen van duurzame huizen, alternatieve leefvormen, voedselbossen in de woonwijk, etc. Inmiddels ontvangt de provincie nu ook wel aanvragen voor de ontwikkeling van nieuwe landgoederen.

Vraag: hoe is jullie prijsvraag voor nieuwe natuur verlopen?

Antwoord: Dit programma is succesvol geweest, al zijn de ingediende projecten zowel met meer als mindere natuurwaarde. Daarom heeft de provincie een specifiek programma opgesteld, waarbij ruim aandacht was voor begeleiding van deze mensen. Een positief effect was zeker dat de betrokkenheid van de burgers is toegenomen.

Provincie Overijssel: de NNO is quasi volledig afgerond. De laatste 73 ha is bijna ingericht. Opmerkelijk is dat de aanvraag groter is dan het aanbod. Daar waar een rentmeester toch mogelijkheden ziet, dan is de eerste focus particulier natuurbeheer. Wat wel meer aandacht behoeft is het beheer door particulieren (evt. via collectieven). Enerzijds willen de mensen graag een beschrijving/handleiding (die er niet is), maar we merken ook dat ze meer begeleiding en ondersteuning nodig hebben.

Provincie Noord-Brabant: de realisatie van de NNB is georganiseerd rond de ontwikkelmaatschappij 'het Groen Ontwikkel Fonds' en een Werkeenheid. Dit zijn beiden organisaties die buiten de provincie-organisatie staan. Beide partijen gaan actief op zoek naar initiatieven, en leveren ondersteuning en begeleiding. Momenteel lopen er wel 200 initiatieven voor zelfrealisatie (gem. 7 ha), groot en klein. Het heeft even geduurd voor deze werkvorm van de grond kwam, maar dit heeft nu echt voeten aan de grond.

Provincie Utrecht: ook hij herkent de korte lijnen met particulier beheerders, en heeft de nodige aandacht voor hun beheer en de nazorg.

Provincie Noord-Holland: in sommige gebieden van de NNN van Noord-Holland zitten, naast grote particulieren, zeer veel kleine particulieren. Zoals Amsterdammers die de vele kleine eilandjes in het open veenweidegebied in eigendom hebben en die bebost raken. De mensen hebben geen natuur- of landbouwachtergrond. Dit is wel lastig, want hoe maak je met zo'n grote, vaak diverse groep mensen afspraken? Het is zeer arbeidsintensief proces. Je zou denken dat het Natuurcollectief hier iets mee zou kunnen doen maar deze vraag komt juist uit het Natuurcollectief. Hoe gaan andere provincies hiermee om? Of is dit uniek voor Noord-Holland?

Eén van de problemen is dat deze hele kleine particulieren niet passen bij de unie van Bosgroepen noch bij een Natuurcollectief. De vraag kan ook zijn: schaden deze kleine particulieren de natuur(ontwikkeling)? In de provincie Drenthe gaat men hier pragmatisch mee om. Daar waar er geen schade veroorzaakt wordt, biedt de provincie vertrouwen en laat deze 'problemen' met rust. Ooit worden deze percelen wel eens te koop aangeboden.

Ook in de provincie Flevoland ervaart men dit niet als een groot probleem. Daar waar de percelen naast een terreinbeherende organisatie liggen, wordt de particulier in contact gebracht met de lokale boswachter, zodat er kennis uitgewisseld kan worden en men kan samenwerken.

CHAT 3:

De onderwerpen uit de chats hadden vooral betrekking op:

1. Vraag: Worden voedselbossen, stadsnatuur, nieuwe landgoederen etc. dan begrensd binnen het Natuurnetwerk? Met andere woorden, hoe worden vernieuwende initiatieven duurzaam in stand gehouden? Reactie: opname in NNN is zeker niet standaard, maar wordt per geval beoordeeld. Als er een combinatie is met natuurcompensatie dan natuurlijk wel, maar een (30 (?) hectare groot) voedselbos in een bebouwde omgeving waarschijnlijk niet. Maar er komen steeds meer 'grensgevallen'.

2. De particulieren met kleine oppervlaktes grond. In Noord-Holland zitten veel hele kleine particulieren in de NNN (kleiner dan 2 ha). Hoe is de ervaring daarmee in andere provincies? Onze ervaring is dat het heel veel tijd en energie kost voor iedereen en het levert "weinig" op. Het probleem is verbossing in een goed weidevogelgebied. Het zijn in de oostelijke provincies In Overijssel zijn ook veel burgers die buiten zijn gaan wonen en hun 2 tot 5 ha omzetten in natuur. In z'n algemeenheid zijn het ook eigenaren van kleinere oppervlaktes die juist niet omzetten naar natuur en een beheer hanteren die niet past binnen de natuurdoeltypen van de NNN (zoals bijvoorbeeld verbossing in het veenweidelandschap). Hetzelfde vindt plaats in Grenspark Kalmthoutse Heide (gelegen op de Brabantse Wal). Er zijn veel kleine eigenaren, verkregen via erfenissen. Soms zijn ze maar 30 – 40 are groot. De grote terreinbeheerders hebben geen interesse in deze perceeltjes, vooral omdat dit bestaande natuur is. Het gevolg is dat deze terreintjes blijven liggen, en er onvoldoende beheer gebeurt, wat ongewilde verspreiding van rododendron veroorzaakt. Idem met heidegebieden die stilaan verbossen.

Reactie: alle particulieren samen als vereniging subsidie laten aanvragen.

Reactie: In Zeeland worden met stichting Open Duin gezamenlijk met kleine particulieren de vogelkers in de duinen bestreden. Ze zouden graag in aanmerking komen voor beheersubsidie maar vanwege te kleine omvang is dat heel complex.

Reactie: Het verschijnsel 'Buitenlui' is groter dan we denken. Al jaren geleden was meer dan de helft van de buitenruimte in bezit van mensen die niet afhankelijk zijn van agrarische inkomsten. Buitenlui dus. In Zuid-Oost-Brabant heeft Bureau Van Nierop twee groepen buitenlui georganiseerd voor gezamenlijke inkoop en beheer inclusief houtverkoop. Landschapsbeheer Nederland heeft een keer een poging gedaan om de organisatiegraad te verhogen.

3. De kwaliteit van het beheer door particulieren (evt. via collectieven).

Reactie: In Overijssel zijn wij altijd blijven controleren. Blijkt nodig te zijn. Gaan het nu zelfs wat uitbreiden omdat een stukje begeleiding de kwaliteit kan verhogen.

6. Peilen behoefte aan vervolg

Er wordt afgesproken dat het verslag, de presentaties en de uitslag van de mini-enquête, via de mail nagezonden worden. Iedereen wordt gevraagd om een specifiek punt/thema waarover hij/zij behoefte heeft om deze nader uit te diepen dan wel kennis uit te wisselen, via Irini en/of Josefiën na te mailen. Het lerend netwerk biedt graag ondersteuning.

7. **Afronding:** hartelijk dank voor deze boeiende discussie!